

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОЇ БАЛЕТНОЇ ШКОЛИ В ЄВРОПЕЙСЬКЕ ТА СВІТОВЕ ХОРЕОГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО (НА МАТЕРІАЛАХ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)

На основі фондкових колекцій Національного музею історії України та публікацій у періодиці аналізується внесок українських артистів у європейське та світове балетне мистецтво.

Ключові слова: балет, ЮНЕСКО, балетмейстер, театр, міжнародний фестиваль.

Прекрасне мистецтво танцю, яке не потребує перекладу та зрозуміле всім народам планети, відкрило світові Україну, здобуло широку популярність на всіх континентах та служить взаєморозумінню та зміцненню дружніх зв'язків між країнами. Творення, збереження і розвиток української культури є складовою частиною нашого історичного процесу. Сьогодні в тяжкі часи, коли Україна йде шляхом відстоювання своєї незалежності, визначення досягнень українців в різних сферах життєдіяльності, зокрема, позитивних напрямів розвитку культури, її пріоритетів є одним з найважливіших завдань. Його успішне розв'язання можливе лише на основі вивчення та критичної оцінки набутого досвіду.

Метою дослідження є відтворення та аналіз внеску українських артистів в європейську та світову балетну школу у ХХ – поч. ХХІ ст.

Наукова новизна полягає в тому, що у статті на основі унікальних документально-речових колекцій з фондів Національного музею історії України досліджено внесок української балетної школи в європейське та світове хореографічне мистецтво.

Історіографія досліджуваної проблеми досить різноманітна, основа якої складається з багатой фондової колекції Національного музею історії України¹ та періодичних видань др. пол. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. Особливу увагу заслуговують дослідження Василя Туркевича та Юрія Станішевського, які в своїх працях подають цікаві бібліографічні дані про артистів за різні роки та торкаються історії розвитку балету в Україні.

Гордістю українського мистецтва є його балет. Легендарний французький балетмейстер і танцівник, майже тридцятирічний артистичний директор «Гранд-Опера», українець за походженням Серж Лифар назвав український балет «надзвичайним і повноважним послом України, який відкрив душевну щедрість і високу мистецьку красу нашого талановитого народу». Загалом Серж Лифар поставив у «Гранд-Опера» понад 200 балетних вистав, виховав 11 зірок балету. У 1947 р. він заснував у Парижі Інститут хореографії при Гранд-Опера, а з 1955 р. вів курс історії й теорії танцю в Сорбонні, був ректором Університету танцю, професором Вищої школи музики та почесним президентом Національної ради танцю при ЮНЕСКО².

«Бог танцю» та «Добрий геній балету» – саме так називали сучасники Сержа Лифаря – одного з найвидатніших танцюристів ХХ століття. За життя Серж Лифар отримав чимало відзнак від різних держав³. Він був володарем найвищої відзнаки балету — «Золотого черевичка»⁴.

У 1994 р. Національна академія хореографії України заснувала Міжнародний конкурс балету імені Сержа Лифаря, який проходить щорічно. Авторитет київського конкурсу, який примусив усю Європу знову заговорити про Лифаря, неухильно зростає і викликав усе більший інтерес балетної молоді та визнаних майстрів. Це промовисто засвідчив Другий конкурс балету імені Сержа Лифаря, що відбувся в жовтні 1996 р. і став новим, важливим етапом на шляху утвердження українського мистецтва в світовому культурному процесі. Якщо у першому балетному конкурсі змагалися 55 учасників з 7 країн, то на участь у другому надійшли заявки від 119 артистів і хореографів з 21 країни світу⁵.

Крім того, в Україні з метою привернути увагу до сучасної хореографічної освіти та підтримати талановитих студентів українських балетних шкіл та їхніх викладачів проводився гала-концерт Міжнародного юнацького конкурсу-фестивалю «Гран-Прі Київ 2015». У конкурсній частині взяли участь провідні балетні школи України та інших країн світу. Ініціатором міжнародного юнацького конкурсу-фестивалю «Гран-Прі Київ 2015» є заслужений артист України, художній керівник Київського державного хореографічного училища Нобухіро Терада.

Українське балетне мистецтво кін. ХХ – поч. ХХІ ст. – це яскраве сузір'я несхожих артистичних особистостей – визнані майстри й обдарована молодь. Серед них чимало переможців найпрестижніших міжнародних конкурсів, віртуозних виконавців найскладніших партій у класичному та сучасному репертуарі, творців незабутніх, глибоко правдивих танцювальних образів: шляхетна та сповнена рідкісної грації Ганна Кушнірова⁶, витончено пластична Тетяна Боровик⁷, чарівна у своїй пластичності, балерина лірико-романтичного плану, народна артистка України Олена Філіп'єва⁸. Академізм танцю останньої поєднується з поетичністю та яскравістю розкриття почуттів героїнь: Одетти-Оділії, Жізель, Клари, Кітрі, Гамзатті, Нікії, Мавки, Кармен, Русалоньки тощо⁹. Олена Філіп'єва є лауреатом різних міжнародних конкурсів (бронзова медаль, Москва, 1989 р.; золота медаль, Санкт-Петербург, 1994 р.; срібна медаль, Нагоя (Японія), 1996 р.; срібна медаль, Токіо, 1999)¹⁰.

Окрасою балетних вистав є самобутні, обдаровані й дуже різні за артистичними індивідуальностями Сергій Кириченко¹¹, Максим Мотков¹², Катерина Ханюкова¹³.

Серед майстрів чоловічого класичного танцю особливе місце посідає Вадим Писарєв, який блискуче володіє технікою та вишуканою академічною манерою¹⁴. Артист здобув велику кількість різних міжнародних нагород. Так у 1984 р. на I республіканському конкурсі балетмейстерів та артистів балету в Києві В. Писарєв отримав першу премію і золоту медаль. В тому ж році він завоював другу премію та срібну медаль на міжнародному конкурсі артистів балету в Гельсінкі (Фінляндія), а в листопаді в Парижі (Франція) на I міжнародному конкурсі артистів балету – бронзову медаль. У 1986 р. артист на міжнародному балетному конкурсі в м. Джексон (штат Міссісіпі, США) завоював золоту медаль. В кінці 1980-х рр. В. Писарєв гастролював по містам США¹⁵. Своєю багатолітньою творчою роботою в Америці артист отримав звання почесного громадянина міст Хегерстаун та Нового Орлеану. У 1990 р. він взяв участь у фестивалі «Гіганти танцю», а у 1992–1995 рр. працював провідним солістом балетної трупи Німецької опери на Рейні в м. Дюссельдорф¹⁶. В 1995 р. за рішенням міжнародної організації ЮНЕСКО за творчі досягнення в мистецтві танцю Вадиму Писарєву присуджено приз «Бенони» та звання «Кращий танцівник Європи 1995 р.»¹⁷. У 1996 р. В. Писарєв став художнім керівником Національного академічного театру опери та балету імені А. Солов'яненка (м. Донецьк), у якому з 1994 р. проводиться міжнародний фестиваль «Зірки світового балету»¹⁸.

Саме завдяки його енергії та авторитету у світі мистецтва вдалося домогтися головної мети фестивалю – залучити до участі в ньому провідних майстрів хореографії з багатьох країн світу. І нині кращі артисти балету вважають за честь щоосені виступати на сцені Донецького національного академічного театру опери та балету імені А. Солов'яненка. «Зірки світового балету» упродовж декількох фестивальних днів показують своїм шанувальникам цікаву та різноманітну програму. Тут і класичні постановки «Ромео та Джульєтта» (музика С. Прокоф'єва), «Жізель» (А. Адан), «Дон Кіхот» (Л. Мінкус)¹⁹. А виконували їх майстри найвищого ґатунку з України, Німеччини, Франції, Японії, США, Казахстану, Норвегії, Російської Федерації. Серед них Микола Ціскарідзе, Ілзе Лієпа, Геннадій Янін, Лусія Лакарра, Марлон Діно, Аурелія Белле, Такуда Саяка, Нурлан Конокбаєв, Деніел Ульбріхт та багато інших²⁰.

Чимало вихованців української школи прикрашають сьогодні сцени провідних театрів світу і серед них провідна солістка найкращої трупи США «Американський балетний театр», володарка Гран-прі імені Сержа Лифаря Ірина Дворовенко²¹, а також Катерина Родіонова²², Костянтин Костюков²³, Ігор Мамонов²⁴, Олексій Ратманський²⁵.

Американський балетний театр (АБТ) та Нью-Йорк-Сіті-Балет (НЙСБ) – дві найбільші балетні трупи Нью-Йорку. Обидві, безперечно, входять до першої п'ятірки найвидатніших труп світу. Але спеціалізуються вони на різному репертуарі. Якщо НЙСБ надає перевагу «абстрактним» балетам, зокрема, творам свого засновника Джорджа Балачіна, то АБТ займається переважно

постановками «повнометражних» драматичних балетів – класикою XIX ст. Правда, НЙСБ постійно розширює свій репертуар балетної класики, зокрема, балети на музику Чайковського, а АБТ не цурається сучасних, абстрактних балетів. НЙСБ в своїй діяльності робить наголос на першість хореографії, тоді як АБТ ставить акцент на зірок, де більшість складають іноземці. Так, до передових танцюристів належать троє українців (Ірина Дворовенко, Максим Білоцерківський та Володимир Малахов).

Висока професійна культура і виконавська майстерність великою мірою залежить від таланту й досвіду балетмейстерів-репетиторів та педагогів, таких як Наталія Верекундова²⁶, Антоніна Яригіна²⁷, Анатолій Белов²⁸, Людмила Сморгачова²⁹, а також сьогоднішніх майстрів – Алла Лагода³⁰, Валентина Калиновська³¹, Варвара й Олена Потапов³², Елеонора Стебляк³³, Володимир Денисенко³⁴, Валентина Тернова³⁵.

Таким чином, хореографічне мистецтво є невід’ємною складовою частиною художньої культури нації. Балетне мистецтво дійство завжди вважалось могутнім засобом для формування особистості з високими духовно-моральними якостями. Наділені талантом від Бога, українські артисти поширюють красу та світло балетного мистецтва по всьому світу, а їх прагнення дарувати людям прекрасне та утверджувати українську культуру має слугувати прикладом для наступних поколінь.

¹ Національний музей історії України (далі – НМІУ). – Колекційний опис № 777. «Українське театральне мистецтво др. пол. XX – поч. XXI ст. (Національний академічний театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка); НМІУ. – Колекційний опис № 808. «Українське театральне мистецтво др. пол. XX – поч. XXI ст. (Національний академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької); НМІУ. – Колекційний опис № 838. «Українське театральне мистецтво др. пол. XX – поч. XXI ст. (Донецький національний академічний театр опери та балету ім. А. Б. Солов’яненко).

² Серж Лифар, один з найвидатніших митців нашої епохи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lukl.artiweb.org.ua/tvor_lyfarya.html

³ НМІУ. – Нагороди С. Лифаря за творчу діяльність: медаль С. Лифарю від балету Національного театру опери; медаль Серж Лифар. Опера 1929–1969 рр.; медаль Французька премія Arcachon, 1982 р.; медаль С. Лифарю, 06.11.1983, Notre-Dame de Montmartre.; медаль С. Лифар. (1929) Національна академія музики і танцю.; медаль С. Лифар – член-кореспондент Інституту Франції; медаль Національний театр опери Парижу, хореографічний інститут. 1957 р.; медаль із зображенням профілю С. Лифаря; Орден східний у вигляді багатокутної зірки на жовтій стрічці з рожевими смужками; Орден «Мистецтво та література» (французька нагорода) та його мініатюрна копія; французька нагорода «Орден Почесного легіону» (білий п’ятикутний емалевий хрест) та його мініатюрна копія; югославський орден «Зірка»; Орден у вигляді восьмикутної зірки з короною; медаль від аргентинського диктатора Хуана Перона; бразильська медаль «Бразильська рада танцю», 1986 р.; Георгіївський хрест 4-го ступеню та його мініатюрна копія; медаль Сержу Лифарю 24.04.1974 (Стокгольм); Відзнака у вигляді хреста з Богоматір’ю на оранжево-чорній стрічці у вигляді банту; медаль С. Лифар «Giuffredi» 1955 р.; медаль С. Лифарю від ректор Рейнського Університету з написом «SIG:YNIVERSITATIS:G:REMENSIS:1550»; медаль С. Лифаря від Російської спортивної асоціації, білого металу, 1958 р.; медаль «Місто Лозанна на честь Сержа Лифаря». 1981.; медаль «Серж Лифар 19 червня 1984 «AVANT / LION / LE / MELHOR».; медаль «Сторіччя опери Монте-Карло (1879–1979), з написом на лицьовій стороні: «Commemoration du centenaire de L’opera du Monte-Carlo cree par Mr Carnter»; медаль з написом по колу: «Париж. Сержу Лифарю», по центру: «Ville de Paris». 1976 р.

⁴ НМІУ. – Міжнародна нагорода в галузі хореографії «Золота балетна тувелька», якою нагороджений С. Лифар. 1955 р.

⁵ НМІУ. – Матеріали Сержа Лифаря (Костюм С. Лифаря з па-де-де «Блакитний птах» до вистави «Весілля Аврори». Автор костюму та декорацій Л. Бакет; фрагмент костюму С. Лифаря до вистави «Аполлон-Мусaget»; запрошення на виставу С. Лифаря з його малюнком. 1972 р.; костюм С. Лифаря до вистави «Болеро». Виготовлений модельєром Шанель Габріель (Коко Шанель). 1941 р.; пам’ятна медаль II Міжнародного конкурсу балету ім. С. Лифаря. Київ, 1996 р.).

⁶ Зубарева Н. Золотий вік Ганни Кушнірової // Театрально-концертний Київ. – 1998. – № 3.

⁷ Голубєва Т. Па-де-де довжиною в двадцять років // Театрально-концертний Київ. – 1997. – № 3.

⁸ Туркевич В. Лучшая Жизель – киевлянка. В Национальной опере Украины развернута выставка, посвященная юбилею прима-балерины Раисы Хилько // День № 177–178. – 2010. – 1–2 октября.

- ⁹ Хижня А. Олена Філіп'єва: подорож крізь балет // Панорама. – 1996. – жовтень–листопад.
- ¹⁰ НМІУ. – Матеріали народної артистки України Філіп'євої О. В. (Фото. «Філіпєва О. в різних виставах»; пачка балетна Медори з вистави «Корсар» народної артистки України Філіп'євої О.; пуанти).
- ¹¹ Козлова Т. Близнюки під знаком Лева // Театрально-концертний Київ. – 1997. – № 1.
- ¹² Жиліна Л. Я дебютував у ролі Чіполіно // Урядовий кур'єр. – 2010. – 27 листопада.
- ¹³ English National Ballet – Emerging Dancer Competition 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dancetabs.com/2015/03/english-national-ballet-emerging-dancer-competition-2015/>
- ¹⁴ Левицький М. Блестательный Писарев // Всеукраинские ведомости. – 1994. – 3 листопада.
- ¹⁵ Білякова Л. Вадим Писарєв: «У Техас мене запросили в числі 16 зірок світу» // Україна. Європа. Світ. – 1997. – 8–14 березня.
- ¹⁶ Полюшко В. Звезди мирового балета танцевали в Монреале гопак // Киевские ведомости. – 1997. – 19 червня.
- ¹⁷ НМІУ. – Матеріали народного артиста України Писарєва В. (Фото. «Народний артист України Вадим Писарєв». 2005 р. м. Донецьк, Україна; диплом лауреата Премії Анатолія Шекери, яким нагороджено художнього керівника Донецького академічного театру опери та балету імені А. Солов'яненка, народного артиста України Писарєва В. Я. за внесок у хореографічне мистецтво. 2005 р. м. Київ, Україна; медаль пам'ятна «IX міжнародний фестиваль «Зірки світового балету». 2002 р. м. Донецьк, Україна).
- ¹⁸ Назарчук Д. Класичний танець понесли в маси // Голос України. – 2010. – 15 жовтня.
- ¹⁹ Куц П. У Донецьку танцювали «Ромео і Джульєтта» // Урядовий кур'єр. – 2010. – 21 жовтня.
- ²⁰ Куц Л. Пісня з волинського лісу ожила в донецькому степу // Голос України. – 2010. – 10 грудня.
- ²¹ Гладкоскок Н. «...Здесь ценность ее не нужна!» // Зеркало недели. – 1994. – 10 грудня.
- ²² Варзацька М. Ескізи майбутніх втілень // Театрально-концертний Київ. – 1987. – № 4.
- ²³ Марьяновская Т. Новые імена // Правда Украины. – 1986. – 14 листопада.
- ²⁴ Голубева Т. Подарунок на день народження // Театрально-концертний Київ. – 1992. – № 7–8.
- ²⁵ Островерх О. Тихие триумфы «балетного ренессанса» // Академия. – 1996. – № 1(3).
- ²⁶ Туркевич В. Півстоліття – балету // Театрально-концертний Київ. – 1978. – № 9.
- ²⁷ Станішевський Ю. Життя для балету // Вечірній Київ. – 1964. – 12 серпня.
- ²⁸ Сивкович М. Перший міжнародний // Культура і життя. – 1978. – 19 серпня
- ²⁹ Туркевич В. «Балетная мозаїка: ученики – педагогу» // День. – 2011. – 3 лютого.
- ³⁰ Козлова Т. Зоряне турне Алли Лагоди // Театрально-концертний Київ. – 1997. – № 7–8
- ³¹ Станішевський Ю. Ніхто не вміє так вражаюче танцювати кохання // Урядовий кур'єр. – 1998. – 20 серпня
- ³² Марьяновская Т. Сорок лет в балете // Правда Украины. – 1990. – 29 червня.
- ³³ Кухарчук М. На крилах танцю // Вечірній Київ. – 1982. – 7 серпня.
- ³⁴ Оленченко М. В учнях своїх // Вечірній Київ. – 1983. – 28 січня.
- ³⁵ Туркевич В. Д. Хореографічне мистецтво України у персоналіях (біобібліографічний довідник). – К., 1999. – 224 с.

На основе фондовых коллекций Национального музея истории Украины и публикаций в периодике анализируется вклад украинских артистов в европейское и мировое балетное искусство.

Ключевые слова: балет, ЮНЕСКО, балетмейстер, театр, международный фестиваль.

Contribution of Ukrainian artists in the European and world ballet is analyzed on the base of the stock collections of the National Museum of History of Ukraine and publications in periodicals.

Keywords: ballet, UNESCO, choreographer, theater, international festival.